

9. Українка Леся. Зібрання творів у 12 т. Т. 7. Волинські образки. Школа. Київ, 1976 р. С. 126–132.
10. Шамаєва К.І. Золоті сторінки історії. *Часопис Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського*. 2015. № 4 (29). С. 140–146.
11. Шестак Л., Шестак І. Про чеське поселення на Житомирщині «Мала Зубівщина». *Чехи на Волині: історія та сучасність*: зб. наук. пр. / за ред. О.С. Березюк, О.М. Власенко. Житомир, 2014. С. 8–20.
12. Щепакін В. Несвадба Ернст. *Українська музична енциклопедія*. Т. 4 / Гол. редкол. Г. Скрипник. Київ, 2016. С. 232. URL: <https://musicinukrainian.files.wordpress.com/2020/11/d0a3d0bad180d0b0d197d0bdd181d18cd0bad0b0-d0bcd183d0b7d0b8d187d0bdd0b0-d0b5d0bdd186d0b8d0bad0bbd0bed0bfd0b5d0b4d196d18fd0a2d0bed0bc-4.pdf> (дата звернення 11.10.2021)
13. Gawroński Ludwik. Ignacy Feliks Dobrzyński – muzyk z Wołynia. *Niepodległość i Pamięć*. 2008. № 15/1 (27) [2]. S. 325–335.

Н. Н. Бовсуновская, П. А. Довгий. Актуальность педагогических достижений музыкантов Волинь-Житомирщины на современном этапе обновления музыкального образования. – Статья.

Аннотация. В статье анализируются основные направления педагогической деятельности преподавателей музыки учебных заведений и творческих формаций Волинь-Житомирщины в конкретно определенный период.

Ключевые слова: искусство, музыкальное образование, культура, учебное заведение, учитель.

N. Bovsunivska, P. Dovhyi. The relevance of the teaching achievements of the artists of Volyn-Zhytomyr region XIX–XX century at a modern stage of renewal education. – Article.

Summary. The article analyzes the main directions of the pedagogical activity of music teachers of educational institutions and creative formations of the Volyn-Zhytomyr region in a strictly defined period.

Key words: art, music education, culture, educational institution, teacher.

УДК 342.722.3: 331.5.024.5

Ю. В. Борисова

кандидат соціологічних наук,

доцент кафедри соціальної роботи

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

П. С. Біда

студентка

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті проаналізовано проблему дискримінації людей похилого віку в соціально-правовому аспекті, виділено її складники й чинники, інтерпретовано зміст ключових понять. Розглянуто форми ейджизму, як-от едалтоцентризм, едалтизм, джейнізм. Визначено особливості антидискримінаційних норм вітчизняного і зарубіжного законодавства. Акцентовано увагу на передумовах дискримінації осіб літнього віку у сфері трудових відносин, на її можливих виявах. Підкреслена необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правового поля антидискримінаційної політики як основи забезпечення права людини на рівне ставлення.

Ключові слова: дискримінація, люди похилого віку, ейджизм, пенсійний вік, трудові відносини, антидискримінаційне законодавство.

Сучасний етап розвитку українського суспільства відзначений подальшим зростанням уваги до питань рівного ставлення до представників різних вікових груп. Незважаючи на суттєві здобутки в справі подолання дискримінації за ознакою віку в різних сферах суспільного життя, це питання не втрачає своєї актуальності. Вітчизняні соціологічні опитування вказують на те, що 39,7% громадян зазнають вікової

дискримінації, із них 45,9% – люди віком понад 55 років. Слід зазначити, що чоловіки страждають від упереджень, пов'язаних із віком, нарівні із жінками (39,9% та 39,4% відповідно) [8].

Мета статті – здійснити аналіз соціально-правового аспекту проблеми дискримінації літніх людей у сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти проблеми вікової дискримінації та геронтологічного ейджизму перебувають у центрі уваги таких науковців, як О. Березіна, Т. Городова, Л. Колпіна, Л. Магдисюк, О. Тищенко у своїх публікаціях висвітлює питання соціально-правового становища громадян похилого віку в Україні. Питанням вікової дискримінації у сфері праці присвячено увагу в роботах І. Лагутіної, Д. Солдаткіна та інших. Л. Міщиха аналізує ейджизм крізь призму суспільних стереотипів щодо людей старшого віку. Серед сучасних зарубіжних учених, науковий пошук яких спрямований на проблему дискримінації літніх людей, є Н. Батлер, О. Бреттл, Т. Нельсон, Дж. Макнікол та інші.

Виклад основного матеріалу. У статті 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» термін «дискримінація» визначається так: «ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» [5].

В Україні питання запобігання віковій дискримінації віддзеркалені в Конституції України, законах України «Про засади запобігання та протидії дискримінації», «Про зайнятість населення», проекті закону України «Про запобігання дискримінації щодо осіб літнього і похилого віку в Україні» та інших нормативно-правових актах. Кабінетом Міністрів України розроблено Концепцію Державної соціальної програми «Національний план дій із питань старіння» до 2022 року з метою подальшого створення сприятливих умов для здорового старіння та активного довголіття, адаптації суспільних інститутів до подальшого демографічного старіння та розвитку суспільства рівних можливостей для людей різного віку.

Акти антидискримінаційного законодавства низки країн закріплюють вік як самостійний критерій, за яким дії/бездіяння щодо людини можуть за відповідних обставин кваліфікуватися як дискримінація. Прикладами є закон Норвегії про рівність та заборону дискримінації (Закон про рівність та боротьбу з дискримінацією) [11], закон Великобританії про рівність від 2010 року [10] та інші.

В українському законодавстві, а саме в п. 2 ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», вікову ознаку дискримінації виділено як окрему. Стаття 21 Кодексу законів про працю України забороняє дискримінацію у сфері праці за будь-якою ознакою, зокрема за віковою [1].

Дискримінація за віком є одним із виявів і наслідків упереджень і стереотипів, пов'язаних із віком і розповсюджуваних на осіб, що належать до відповідної вікової групи (незалежно від індивідуальних особливостей). Для позначення дискримінації за віковою ознакою Р. Батлером – директором Національного інституту старіння США – запропоновано поняття «ейджизм» (від англ. «age» – вік) [9]. Учений трактує ейджизм як процес систематичної стереотипізації і дискримінації людей за ознакою віку, причому з явним переважанням цінностей молодших вікових груп, відразою до старіння, хвороб, інвалідності, страхом безпорадності, непотрібності й смерті. Ейджизм можна тлумачити і як життєву філософію, що абсолютизує вік і створює нереалістичний і жорстокий культ юності [3, с. 284].

Аналіз наявних дефініцій поняття «ейджизм» дає змогу помітити: категорія «дискримінація» є складником змісту більшості з них, позначаючи форму негативного ставлення до окремих осіб або груп, що виявляється в готовності адекватно сприймати тільки тих людей, які відповідають заздалегідь визначеному віковому критерію. Як і будь-які упередження, вікові стереотипи базуються на надто узагальнювальних і таких, що спотворюють дійсність, образах представників інших (нереферентних) вікових груп. Суть стереотипізації щодо старших вікових категорій полягає в недиференційованості й упередженості суджень щодо їх представників, приписуванні їм суто (переважно) негативних якостей, знеціненні їх ролі в житті суспільства й сім'ї.

Основними формами ейджизму, описаними фахівцями, є едалтоцентризм, тобто неадекватний рівень егоцентризму дорослого населення щодо молодших та старших; едалтизм – негативне ставлення до дітей або молодших за віком із боку дорослих чи людей похилого віку, зокрема членів сім'ї або референтної групи (вчителі, дорослі); джейнізм – дискримінація старших людей порівняно з молодими, яким надається перевага у соціально-професійній та соціально-психологічній сферах. Слід зазначити, що поняття «джейнізм»

(англ. – *jeunism*, фр. *jeune* – «молодий») у понятійному апараті сучасного соціально-гуманітарного знання є порівняно новим, а у вітчизняних дослідженнях антидискримінаційних практик майже не використовується. Однак закордонні автори активно послуговуються цим терміном для позначення надання переваги наймолодшим за віком, зокрема, в галузі праці та зайнятості, а також в інших сферах діяльності.

Джейнізм є наслідком експансії культу молодості і «нульових дефектів», стійкого небажання людини старіти. Розповсюдження цієї тенденції пояснює нинішнє захоплення пластичною хірургією й фізіопроцедурами, що допомагають обмежити інволютивні процеси в організмі, популярність косметичних засобів, які гальмують процеси і вияви старіння. Популярність негативного іміджу старіння віддзеркалюють останні дослідження статистики дискримінації в Європі. У них підкреслюється, що вік є найбільш вагомим фактором дискримінації, що набагато випереджає стать, етнічну або релігійну належність [12].

Основними факторами дискримінації осіб похилого й старечого віку можна вважати:

1. Економічні, засновані на уявленнях людей про справедливий розподіл соціальних благ, в т.ч. соціальних виплат, пільг, привілеїв. Так, люди пенсійного віку вважають себе дискримінованими через наднизький розмір пенсії, а платники податків стверджують, що дискриміновані саме вони (через високі відрахування до Пенсійного фонду).

2. Аксіологічні, пов'язані з визначенням молоді як інвестиції в майбутнє, а літніх людей – як суспільного тягара. Ця позиція суттєво відрізняється від ставлення до літніх людей як до більш мудрих і досвідчених, характерного для арабського й азійського світу. Стереотипне сприйняття людей похилого віку як німецьких, таких, що потребують стороннього догляду і додаткових витрат, пов'язане в Україні з раннім старінням взагалі і з високим рівнем захворюваності представників старших вікових груп зокрема.

3. Медійні (з акцентом на фізичній привабливості і сексуальності як атрибутах молодих осіб). Рекламні ролики, окрім тих, що просувають специфічні лікарські засоби, містять образи й зображення сильного, молодого тіла, процедури для відновлення і продовження молодості (пластична хірургія, косметологія тощо). Медійний простір організовано відповідно до теорії «релевантних аудиторій», до яких належить населення від 14 до 49 років [6].

Учені Т. Городова та Л. Колпіна доповнюють спектр факторів, що призводять до дискримінаційного ставлення щодо літніх людей, як-от:

- зниження статусу літніх людей;
- неготовність сучасної політичної системи до феномену старіння суспільства, утилітарний підхід до оцінки старості з точки зору економічного потенціалу;
- геронтофобія (виражається в страху перед старістю і взаємодією з іншими, що пов'язано з дискримінаційним ставленням до літніх людей у суспільстві);
- негативний досвід спілкування з людьми похилого віку й особливості індивідуальної соціалізації суб'єкта вікової дискримінації;
- медикалізація процесу старіння (пов'язана з природними процесами старіння, зниженням різних функцій організму й особистості літньої людини, які спричиняють ізоляцію і самоізоляцію) [2].

У науковій літературі виділяють два складники ейджизму: інституційний (юридично закріплена, формалізована дискримінація щодо людей певної вікової групи) і внутрішній (емоційні дії стосовно людей певного віку, що виражаються в зневазі, насильстві, образах, приниженні тощо). Наведені складники тісно пов'язані (втрата роботи літньою людиною, перехід на невелику пенсію позбавляє її звичного способу життя, звуження спектра виконуваних соціальних ролей). У процесі скорочення кількості працівників, як правило, першими страждають люди похилого віку. Водночас зростає ризик бідності і пов'язаного з нею зневажливого ставлення з боку оточення. Негативізм молоді й людей середнього віку щодо літніх осіб також часто пов'язаний із нездатністю людей третього віку оволодіти новітніми технологіями, інноваційними методами виробництва тощо [6].

Вікова дискримінація у сфері праці в сучасний період набула настільки широкого поширення, що за масштабами близька до гендерної нерівності. Виникнення ейджизму в соціально-трудових відносинах пов'язано зі сформованим негативним стереотипним образом літньої людини, з нетерпимим ставленням до таких співробітників, а також із небажанням керівників адаптуватися до неминучих вікових змін у колективі. Недооцінювання державою та іншими суб'єктами соціального партнерства ролі трудового потенціалу літніх людей виявляється в ігноруванні інтересів і проблем таких працівників під час формування політики на ринку праці. Так, наприклад, 50,5% роботодавців не готові прийняти на роботу кандидата старше 60 років, навіть якщо його кваліфікація їх влаштує; 74,1% роботодавців не готові інвестувати в навчання працівника старше 60 років [4].

Труднощі в працевлаштуванні літніх людей викликані низкою причин, які часто не пов'язані з діловими якостями потенційного працівника. Негативний вплив справляють наявні в суспільстві упередження щодо цієї категорії осіб, їх обмежена працездатність тощо. Під час виконання певних трудових обов'язків у працівників цих вікових категорій можуть виникнути проблеми через відсутність достатніх знань у сфері інформаційних технологій та інших нових сфер застосування праці. Такі особи часто потребують додаткового навчання, підвищення кваліфікації або перепідготовки, що може бути економічно не вигідним для роботодавця.

Ейджизм здійснює шкідливий вплив на здоров'я літніх людей. Дослідження показують, що літні люди з негативним сприйняттям старіння можуть прожити на 7,5 років менше, ніж літні люди з позитивним ставленням до цього невідворотного процесу [7]. На психофізіологічному рівні вікова дискримінація може виступати потужним стресогенним чинником, вплив якого поширюється на різні життєві функції організму, послаблюючи впевненість людини у собі, у своїх можливостях, знижуючи її продуктивність. Негативне ставлення до літніх людей широко поширене в медичних і соціальних установах, де перебувають найбільш вразливі літні люди. Частково ці упередження засновані на спостережуваному зниженні з віком біологічних функцій і обізнаності про такі вікові порушення здоров'я, як деменція, інсульт, хвороба Альцгеймера та інші, що помилково вважаються процесами, пов'язаними з нормальним старінням.

Висновки. Таким чином, вікова дискримінація є однією з найпоширеніших форм соціальної нетерпимості та дискримінації. Вона призводить до зниження соціального статусу представників дискримінованої групи, має серйозні наслідки для фізичного і психічного здоров'я. Геронтологічний ейджизм становить дискримінацію, зневажливе ставлення або практики, які принижують людську гідність, здійснюючись на основі негативних вікових стереотипів щодо людей старших вікових груп. У сучасних умовах подоланню ейджизму заважають: низька орієнтація соціальних інститутів і мікросоціуму на потреби й інтереси, неготовність сучасних політик до феномену старіння суспільства, утилітарний підхід до оцінки старості з точки зору економічного потенціалу, геронтофобія, негативне забарвлення досвіду спілкування з літніми людьми і специфіка індивідуальної соціалізації суб'єктів ейджизму, медикалістський підхід до старості і літніх людей. Зазначене вище викликає необхідність подальшої розробки заходів ефективної соціальної політики, спрямованої на недопущення і скорочення виявів упереджень, пов'язаних із віковим статусом особи, з урахуванням сучасного досвіду діяльності у зазначеній сфері. Визнання величезного внеску людей похилого віку в процес суспільного розвитку має враховуватися в політиці і програмах на всіх рівнях. Потребує подальшого вдосконалення вітчизняна нормативно-правова база в аспекті більш детального регулювання відносин між різними віковими групами в усіх сферах життєдіяльності. Держава повинна проводити правову та просвітницьку політику, спрямовану на підвищення рівня толерантності, поваги, рівного ставлення, що сприятиме не тільки зниженню рівня правопорушень, що пов'язані з ейджизмом, а й викоріненню негативних стереотипів масової свідомості щодо старості і старіння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс Законів про працю України : Закон УРСР від 10.12.1971 № 322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/stru> (дата звернення: 17.09.2021)
2. Городова Т., Колпина Л. Теоретические основы исследования геронтологического эйджизма. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 1. Ч. 1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18023> (дата звернення: 17.09.2021)
3. Кон И.С. Любовь небесного цвета. Москва : ОЛМА- Пресс, 2001. 384 с.
4. Пенсійна реформа і трудовий ринок: можливості для пенсіонерів. URL: https://24tv.ua/pensiyna_reforma_i_trudoviy_rinok_mozhливosti_dlya_pensioneriv_ (дата звернення: 12.09.2021)
5. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України № 5207-VI від 06.09.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 14.09.2021).
6. Сейко Н. Ейджизм. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект : колективна монографія / кол. авт., за заг. ред. Н. Сейко; відп. ред. Н. Павлик. Житомир, 2014. С. 161–165.
7. Старение: эйджизм – 2020. URL: <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/ageing-ageism> (дата звернення: 17.09.2021)
8. Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін. URL: https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/humanrights_research-2018.html. (дата звернення: 17.09.2021)
9. Butler N. R. Ageism: Ageism: A Foreword. *Journal of Social Issues*. 1980. № 36. P.8–11.
10. Equality Act. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/section/5> (дата звернення: 17.09.2021)

11. Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven). Ministry of Culture. 01.01.2018 LOV-2017-06-16-51 Available at: <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2017-06-16-51> (дата звернення: 20.09.2021)
12. Stéphane Adam, Sven Joubert, Pierre Missotten 2013). L'âgisme et le jeunisme : conséquences trop méconnues par les cliniciens et chercheurs. *Revue de neuropsychologie*.2013. № 1 (Volume 5). pages 4 à 8(дата звернення: 20.09.2021)

Ю. В. Борисова, П. С. Бида. Дискриминация людей пожилого возраста в современном обществе: социально-правовой аспект. – Статья.

Аннотация. В статье проанализирована проблема дискриминации пожилых людей в социально-правовом аспекте: выделены ее составляющие и факторы, интерпретировано содержание ключевых понятий. Рассмотрены формы эйджизма (эдалтоцентризм, эдалтизм, джейнизм). Определены особенности антидискриминационных норм отечественного и зарубежного законодательства. Акцентировано внимание на предпосылках дискриминации в отношении лиц пожилого возраста в сфере трудовых отношений, ее возможных проявлениях. Подчеркнута необходимость дальнейшего совершенствования нормативно-правового поля антидискриминационной политики как основы обеспечения права человека на равное отношение.

Ключевые слова: дискриминация, люди пожилого возраста, эйджизм, пенсионный возраст, трудовые отношения, антидискриминационное законодательство.

Yu. Borysova, P. Bida. Discrimination against older people in modern society: social and legal aspect. – Article.

Summary. The problem of discrimination against the older people in the socio-legal aspect is analyzed: its components and factors are highlighted, the content of key concepts is interpreted. Forms of ageism are considered. Features of anti-discrimination norms of domestic and foreign legislation are determined. Emphasis is placed on the preconditions of discrimination against the elderly in labor relations field. The need to further improvement the legal framework of anti-discrimination policy as a basis for ensuring the human right to equal treatment was emphasized.

Key words: discrimination, older people, ageism, retirement age, labor relations, anti-discrimination legislation.

УДК 159.923.5

Є. А. Жукова

студентка магістратури

соціально-гуманітарного факультету

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Науковий керівник: **Слюсаренко М. І.**

кандидат наук із соціальних комунікацій

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

ВПЛИВ РОЗЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Анотація. У статті описується вплив взаємин батьків на дитину. Розглядаються наслідки самого факту розлучення і відсутності одного з батьків. Головна увага приділяється внутрішньому світу, почуттям і поведінці дітей. Окремо розглядається молодший шкільний вік і підлітковий. Порушуються теми впливу розлучення батьків на зрілу особистість і ставлення дорослої дитини до партнерства і сімейного життя. Розглядаються типи взаємин розлучених батьків (за теорією К. Аронс) і їх відображення на поведінці дитини. Надано рекомендації батькам щодо того, як пом'якшити процес і наслідки розлучення для дитини і зберегти перед її очима природну модель сім'ї.

Ключові слова: розлучення, неповна сім'я, дитина, підліток, формування особистості, вплив на дітей.

Проблема неповних сімей із кожним роком загострюється, наразі майже кожна друга пара, що зареєструвала шлюб, розлучається. Важливо, що в половини таких пар є діти. Для дитини розлучення батьків часто є досить сильним стресом, який може накласти дуже серйозний відбиток на її подальше життя.